

Srđan Srdić

NE BITI

(Kormak Makarti: *Putnik / Stela Maris*, preveo s engleskog Igor Cvijanović, Kontrast izdavaštvo, Beograd, 2023)

Neke odluke su teže od ostalih, to znamo. Kormak Makarti, recimo, odnedavno odsutan u večnosti, tvrdio je kako je *kombo* romana *Putnik / Stela Maris* nastajao pedesetak godina. A *Put*, roman koji prethodi *Putniku* (da, stvarno je tako), objavljen je šesnaest godina ranije. Deluje razumno, Makarti koji je napisao *Put* objavio ga je u sedamdeset trećoj godini. Onda stvari postaju nešto ne-uobičajenije, isti Makarti ulaže još šesnaest godina da dovrši tekst koji bi, ako mu verujemo, trebalo da predstavlja njegovo životno delo. Ubrzo potom umire. A mnogi se ne bi složili. Ne s umiranjem, nadam se da ne moram da objašnjavam, već s idejom da je/su *Putnik / Stela Maris* Makartijev magnum opus. To bi bio *Krvavi meridijan*, često se misli, što nas upućuje na tezu da autori svoje tekstove vide drugačije od ostalih čitalaca. To je legitimno, ima smisla.

Ako hoćemo da govorimo o životnim delima, možda da spomenemo *Fausta*, možda *Proljeća Ivana Galeba*, *Zlatno runo*, ali to su slučajevi kod kojih je očevidan troglavi konsenzus: autor o urađenom misli isto što i kritika, kritika isto što i manje verzirani čitaoci. Postoji saglasje. Opet, niko iole ozbiljan neće proglasiti *Putnika* za promašaj. Ali nije neizvesna mrzovolja kroz iskaz: lepo, ali ovo nije *Krvavi meridijan*. Na stranu to što jedna knjiga nikada nije druga knjiga. Da li bi Makartija uzrujala prigušena polemika koja se tiče njegovog životnog dela, odnosno dela koje je on sam smatrao za takvo? Teško. Makarti je obavio svoje poslove i otišao. Ima životnih dela koja se malo kome dopadaju. *Danijel Martin*, rekao bih da je to dovoljno instruktivan primer. Opet, *Danijela Martina* sam oduvek doživljavao kao svoju knjigu, najsporiju od svih napisanih svojih knjiga. Divan, kapitalan promašaj. Eto.

U naslovu je Šekspir. Mislim na naslov ovog teksta. Namerno Šekspir, da je Šekspir donedavno bio tu, napisao bi *Putnika / Stelu Maris*, ubeđen sam. Protrči kroz tekst, Šekspir, nekoliko puta. Nije upadljiv, i taj trk ništa ne menja. Ali bio je potreban, Makartiju. Ko bi, inače, kroz bilo kog od svojih likova zapisao kako je ljubav neka vrsta mentalne bolesti? Pedeset godina Makarti je radio i upinjao se da zapiše sve što mu je bilo relevantno. Kvajn, Frege, Šekspir, *Putnik / Stela Maris*, to su toliko drske knjige, toliko dirljivo bezobzirne prema mogućim čitaocima koji očekuju svog Makartija. Ovo nije taj, ovo je Makartijev Makarti, reč je o opštem i završnom unutrašnjem monologu zapisanom u formi

nezaustavljivih i nereguliranih dijaloga, *ispuštenih*, neretko mimo bilo kakve pravopisne nomenklature (naklon i nove čestitke prevodiocu, Igoru Cvijanoviću), bez didaskalija, s mišlju da će se čitaoci već nekako snaći s kontekstualizacijom, iako u dijalozima učestvuju figure znatno obrazovanije od prosečnog recipijenta, one podrazumevaju koliko i preispituju, labilnost je sveobuhvatna. Šekspir, beležnik ludila, on je to radio. Brat i sestra Vestern (ni prezime ne moram da objašnjavam, koliko bi samo ovako nešto zvučalo pompezno, grandiozno i pretenciozno kod nekoga ko nije napisao *Krvavi meridijan* ili *Satri*), deca Openhajmerovog saradnika, oboje su ljudi. Sestra dijagnostički, *de iure*, šizofrena sagovornica prikaze zvane Talidomidski Mali (*Thalidomide Kid*, Cvijanović više nego ispravno izbegava da prevede igru reči kako ne bi izgubio poveznicu s Malim iz jednog drugog Makartijevog romana, pominjao sam ga i više neću, tako je to kad imate pametne prevodioce na pravim zadacima), smrtno i radikalno telesno zaljubljena u rođenog brata, mrtva na prvoj stranici *Putnika*, mrtva od svoje ruke i volje, više nego živa u *Steli Maris* koja dolazi nakon priče o Bobiju Vesternu, njenom starijem bratu. Sasvim foknerovska metodologija raspolaganja narativnim vremenom, Kventin Kompson iz *Buke i besa* najmanje sedamnaest godina mlađi od ostale tri pripovedne instance, suicidalni Kventin Kompson, preosetljiv i hiperinteligentan i tragično zaljubljen u Kendejs (Kedi). Zaljubljen u sopstvenu sestru. Kventin Kompson koji ostaje mrtav nakon poslednje reči u drugom, *svom*, poglavlju romana, ubija se a da mi to ne vidimo, ali ćemo čuti, jer je onaj treći u istoj knjizi logorejičan, a knjiga je slagalica. Tog će Kventina Fokner podići iz mrtvih u tački pre njegove smrti, ta se tačka zove *Avesalome! Avesalome!* i tako je *Putnik / Stela Maris* poslednji u nizu prozih tekstova Vilijama Foknera, Makartijevog praoca.

Dok se Bobiju Vesternu ukazuju *dvojica*, dvojica agenata koji bi da čuju šta je video kada je zaronio, čega ima na dnu, odnosno koga nema i šta on zna o tome. Ista su to dvojica koja uznemiravaju metiljavog praškog službenika na njegov rođendan, pa on pogreši i prihvati igru koju mu nameću, njegova greška je u tome što se ne pita i ne shvata da bi revolucionarno bilo ne prihvatiti, sklopiti oči pa ih nanovo otvoriti, možda, nego je saglasan s mogućnošću da je sve moguće pa i ono što će ga dovesti do kamenoloma u koji ga vode nova *dvojica*, ako to nisu isti oni s početka, početka kraja. Vestern ne dovodi u pitanje igru, jer dobro zna da se ona odigrava mimo njega, ali ga u sebe po potrebi uključuje, a to uključenje u ovom slučaju znači isključenje iz tokova života, na jedan ili drugi način, ili će ih pustiti da ga ponište, ili će svojevorno poništiti Bobija Vesterna, čoveka koji svakako ne deluje previše potrebno ma kome u okolini. A to poništenje je politika, kao njegov otac, kao njegova majka, saradnici na *projektu* čija realizacija, čija praktična primena podrazumeva poništenje hiljada ljudi, u perspektivi poništenje vrste kojoj i sami pripadaju, dopadalo im se to ili ne. Ako bude poništen Vestern, onda civilizacija ostaje bez jednog od svojih vitalnih pipaka, vitalnih, to je reč, kako je vitalni pipak postao vitalan ako o njemu znamo stvari koje bi morale da ga u tom pogledu diskvalifikuju, biti Vestern, znači biti genocidan, biti nasilan, biti ubilački stroj u službi pohlepe, zgrtanja, otimanja i pljačke, dok *ne biti, ne biti* ko god, koji god od vitalnih civilizacijskih pipaka neće doneti novi život niti duh ontološki kontaminiranoj vrsti, i u tome je sva tuga sveta. *Dvojica* su politika, moglo bi se reći kako se na Vesterna namerila politika, *dvojica* su si-

stem, kao u praškom slučaju, Vrata Zakona, podrazumeva se da ljudi mogu da budu i poništeni, ljudi/putnici u avionskim olupinama, ljudi po američkim provincijama, ljudi po japanskim gradovima. A Šekspir je politika, Fortinbras koji dolazi nakon dvorskog masakra, strani faktor koji se meša u unutrašnja pitanja zemlje nesposobne da vlada sobom.

A onda će se i Bobiju Vesternu ukazati Talidomidski Mali i ludilo neće ostati ekskluzivno ženska stvar, nije tu tek Ofelija već i (slučajno) Vlastelin koji u finalu *Putnika* kao da će iščileti, kao da neće sačekati poništenje, nego će iscureti iz teksta, odnosno s njim, jer nad njim nema Džejsona Kompsona da racionalizuje svu bedu psihe i duha i bedu uopšte, bedu nad bedama, što vodi u iskliznuće unatrag, tamo gde živa Alisija Vestern zaključuje da je duševna bolnica mesto bolje od svih drugih mesta, tamo gde je naracija ustuknula pred serijskim dijalozima, ako su to dijalozi, jer je svakovrsna dominacija Alisije Vestern neopisiva, istovremeno tehnički nokaut slaboumnim konstatacijama o Makartijevoj mizoginiji, čovek koji nikada nije postavio žensku figuru u fokus pripovednog razmatranja uspeo je da proizvede biće neograničenih moći čija senzualnost, seksualnost, krhkost i genijalnost nadilaze ogromnu većinu mom skromnom umu poznatih sličnih slučajeva. Jer, Alisija Vestern je i Kirilov koji je ustao da oduzme Gospodu pravo na njegov, Kirilovljev život, uz svako previđanje paradoksa da rab Gospodnji Kirilov i ne poseduje volju mimo Gospoda, pa bila to i volja samoubice, Alisija Vestern će sebi oduzeti identitet, Alisija će zameniti Alis zato što ona to tako želi, koliko god mlada bila, kreiraće novi po svojoj volji i držaće ga se, šta god on bio. I ako je tu Kirilov (uz Šekspira će kroz tekst protrčati i Dostojevski), nema Tolstoja, ali ima njegove junakinje koja vrišti na hipodromu zarad bezvrednog balavca, ubija se pred društvom koje će je ubiti, jer je i njena ljubav neka vrsta mentalne bolesti kao i svaka koja jeste ljubav, a ljubav, to je Šekspir, i nigde nema toliko ubijene ljubavi kao kod Šekspira, i zbog toga Alisija-Ana -Antigona govori o ljubavi koja je za jednog i nikoga drugog i nikada neće biti za drugog jer nema drugog, a to što je on brat može da bude tek apriorni, dogovoreni konstrukt s kojim ona nema i ne želi da ima bilo kakve veze.

Zbog toga su zamerke razuđenoj strukturi *Putnika / Stele Maris*, njenoj aproksimativnosti, utisku da je reč o nedovršenoj formi (nakon pedeset godina rada?) izraz iskonske malograđanske čežnje za redom u predvidljivosti, u notornom *horizontu očekivanja*, nekada je to vapaj za još jednom *makartijevskom* knjigom Kormaka Makartija, a ne ovom i ovakvom, u kojoj se daje za pravo duševnoj bolesti u Bretonovom maniru, što malograđanin ne vidi, atomsku bombu kao izraz totaliteta zlikovačke i obolele prirode čoveka, ne vidi je kao pravilo, već kao incident, a ona to nije, ne na simboličkom planu, ona smo mi, svi koliko nas ima. Ili zamerke na plan milijardi referenci za kojima Makarti poseže, Makarti čija junakinja priča kako je čitala dve knjige dnevno, a spominje i periode kada je čitala četiri ili pet knjiga dnevno, te kako ih je ukupno oko deset hiljada, pročitanih knjiga, a Henri Miler je govorio o tome, o biblioteci iz koje možeš da pozajmiš bilo koju knjigu, bilo šta, ne isključivo fikciju, kako je nužno neprestano čitati, pet hiljada knjiga je minimum, govorio je, a kad se stigne tamo postaneš Alisija-Ana-Antigona i potreban je Šekspir da te napiše. *Putnik / Stela Maris*, to je interna Makartijeva enciklopedija, zaprepašćujuća suma raznorodnih znanja koja se ukrštaju na jednom mestu, koja su podvrg-

nuta različitim tipovima intervencija, nekada je nepoznavanje reference ubistveno po dosezanje idejnih kapaciteta romana, dok ponekad autor poseže za njima jer deluje da im se nije dovoljno posvetio, da su ga ostavile u nedoumici, da bi trebalo i mi da ostanemo u nedoumici i nastavimo raspravu tamo gde smo u stanju da je nastavimo.

Putnik / Stela Maris, to su knjige mrtvih. Mrtva Alisija, ili je to na kraju ponovo Alis, na drvetu, Bobi Vestern koji već *nije bio* da bi se vratio, iskobeljao, čuo o ljubavi koja *ne može da bude* te shvatio da je jedini izlaz koji mu preostaje *ne-bivanje*, Čarls Džozef Markarti, rođen 20. 7. 1933, *prestao je da bude* 13. 6. 2022, ni godinu pošto je objavio knjigu koju je smatrao vlastitim životnim delom. I ako je *Put* bio roman o onome što (ne) dolazi nakon kraja sveta, *Putnik / Stela Maris* svedoče o svetu koji perzistira s neuništivom klimom samouništenja, onom koji, poput australijskog torbara, poskakuje, roditeljski brižno noseći novorođenu atomsku bombu na sopstvenu sahranu. Alisija Vestern, dok traži da joj pruže ruku pred odlazak, o tome su ove knjige. O velikom maestru koji nije otišao a da se nije s nama pozdravio onako kako mu je dolikovalo.